

Croatica 42/43/44/1995-6.

Izvorni znanstveni članak

Stanislav Marijanović
(Pedagoški fakultet, Osijek)

MATIJA PETAR KATANČIĆ,
hrvatski leksikograf i paleograf

UDK 886.2

*Eduardu Hercigonji, nositelju počasnog zvanja
sveučilišnog savjetnika Sveučilišta Josipa Jurja
Strossmayera u Osijeku.*

Autor

Interesi kroatistike i slavistike i danas nas u našem istraživačkom radu obvezuju i zatiču u spoznavanju i nadvladavanju Katančićeva velikog opusa, u prvom redu na latinskom jeziku, i iznova uvode u nove zadaće i pitanja te stavljaju pred otkrivalačku i interpretacijsku kušnju. To je i razumljivo, jer još uvijek s polovicom njegovih napisanih djela korespondiramo kao s arhivskim rukopisima. Katančićevo cijelono djelo, koje nam se tek u novije vrijeme šire otkriva kao plodonošna baština hrvatske

i europske kulture, nije izvan kruga latinista, klasičnih filologa i interdisciplinarnih specijalista ni čitano ni proučavano, niti je njegovo neobjelodanjeno historiografsko i filološko (lingvističko i leksikografsko) djelo današnjem zainteresiranom slavistu na dohvatu ruke.

1. OBRIS FILOLOGA. Katančić je u svoje doba kao pjesnik i znanstvenik, bio čovjek najšire filološke erudicije i najdublje povijesnog znanja. Od svih suvremenika najviše se on približio antici i hrvatskom etničkom prostoru u dodiru s njom. Njegov eruditizam ima pjesnički i znanstveni temelj u klasičnoj filologiji kao matičnoj znanosti. I kao povjesničar starina bio je prvenstveno filolog, pionir neosvojenog, graditelj i restaurator, stručnjak za otkrivanje, obnavljanje i zaštitu "vlastitosti naše", podrijetla i jezika u "pravom Iliriku" i donjoj Panoniji, u Hrvatskoj i donjem Podunavlju, koji vraća život porušenom identitetu i uspostavlja prošlu domovinsku stvarnost. Kao zavičajni domoljub i hrvatski rodoljub, on polazi od indigenističkih (starosjedilačkih) postavaka, grčevito tražeći rješenja u prilog shvaćanju prema kojem su Hrvati na cijelom svom panonsko-iliričkom prostoru *autochtones*, etnički sloj na ilirsko-tračkom sloju, oduvijek svoji na svome, u antitezi *s advenae*, došljacima na stečenoj zemlji. Po Katančiću Hrvati, koje su Rimljani zvali Panoni, stari su koloni domovine i potomci Ilira!

Do Katančića su filološka istraživanja hrvatske starine bila u sjeni povijesti. Onda je, naime, sve što je bilo "iliričko" i "ilirsko", bilo starosjedilačko i općezajedničko, slavensko i slovinsko, u neograničenom prostiranju "po svih stranah svijeta". U svojim raspravama: *Tumačenje o stanovnicima Podunavlja* (*De Istro eiusque adcolis commentatio*, Osijek 1785., izd. Budim 1798.), *Filološko istraživanje o pradomovini Hrvata* (*In veterem Croatorum patriam indagatio philologica*, Zagreb, 1790.) i *Ogled filologije i geografije Panonaca* (*Specimen philologiae et geographiae Pannoniorum*, Zagreb 1795.) Katančić nastoji filološki dokazati ono što je u spisu *Il regno degli Slavi* ("O kraljevstvu Slavena", Pesaro 1601.) pisao Mavro Orbin i što je u 18. stoljeću dalje nastojao izvesti njegov nasljedovatelj Ignjat Đurđević u nedovršenom djelu *Antiquitates Illyricae* ("Povijest Ilirika"), a izvodio je Sebastijan Slade Dolci u raspravi *O starini i prostiranju ilirskog jezika* ("De vetustate", Venecija 1754.). Na tom sinopsisu ušlo se u "ilirski" narodni i književni preporod.

Katančić je obogatio hrvatsku leksikografiju filološki najvrednijim doprinosom: prvim hrvatskim semantičko-etimološkim rječnicima, hrvatsko-latinskim (*Pravoslavnik*, Budim 1815.-1824.) i latinsko-hrvatskim (*Etymologicon Illyricum*, Budim 1818.-1823.). Potonji sadrži i dvije uvodne rasprave iz slavenske paleografije *Prolusiones in literaturam medii aevi*. U njima pokreće slavističke ćirilometodske teme glagoljske baštine, ali i paleografska pitanja o osobitostima općeslavenskog pisma

glagoljice i ćirilice u pisanim srednjovjekovnim spomenicima kod Hrvata. O podrijetlu pisama ne raspravlja na rutensko-gotskoj osnovi kao filolog i arheolog Kliment Grubišić, Splitsanin¹, nego na rutenskoj, zakarpatsko-ukrajinskoj. Drugi uvodni prilog prva je utemeljena leksikološka kritička rasprava o hrvatskoj leksikografiji i leksikografima. Upravo su ovi rječnici najuvjerljiviji dokaz o Katančićevu golemom znanju i poznavanju leksičkog blaga hrvatskog jezika, ali i slavonske, bosanske, dalmatinsko-dubrovačke i kajkavske književnosti i starije hrvatske leksikografije, kao i o njegovu osjećajnom, nepatvorenom hrvatstvu. Nažalost, oba ova leksikografska djela do danas leže u rukopisu.²

2. GRADITELJ JEZIKA. Katančićev *Pridgovor Prinašaoca Iliričkog* "Svetom pismu Starog zakona" (1820.), upućuje "bogoljubnog štio-ca" i na njegov leksikografski rad, koji on tada privodi kraju.³ Kao pjesnik, kao poetičar i kao prevoditelj, Katančić je graditelj jezika i ustrajni bilingvist. Takav je kao pjesnik i prevoditelj, a osobito kao leksikograf. Temelj na kojem izgrađuje svoje rječnike je vlastitost "slavno-iliričkog" jezika, razgovjetnost i sklad samih riječi kojima u rječniku tuđi jezik ne pomućuje značenje govorenjem i slušanjem. To mjerilo uspostavlja književni jezik dobrih pisaca, "što Latini rasuđenjem ušiju zvati običaju". Već u istom *Pridgovoru* on sam po tom mjerilu pridružuje svojim uzoritim književnim prethodnicama, "vrlom Kanižliću, krasnom Kačiću i govornom Relkoviću", jezične izvore i drugih pisaca koje je pribavio, i "koji nas obuzimaju", knjige pjesnika i priručnike gramatičara, leksikografa i prevoditelja naših "slavnoiliričkih krajina", navlastito D a l m a t i n a – Mikalje, Barakovića, Ardelia Della Belle, I. Đurđevića, A. Kačića-Miošića, J. Stullija, a iz svoga ugarsko-slavonskog franjevačkog kruga – Emerika Pavića, Grgura Peštalića, Lovre Bračuljevića, Jerolima Lipovčića, Marijana Lanosovića i dr., od Hrvata (kajkavaca) i Istrana – Juraja Habelića, Ivana Belostenca, Andriju Jambrešića, Josipa Voltića i dr., te od B o š n j a k a – Antuna Tomaševića,

¹ K. Grubišić (1733.-1773.) u svom "istraživanju" polazi od jeronimske tradicije glagoljice (primljena je od našeg zemljaka sv. Jeronima), ali i od pretpostavke da je glagoljička azbučna nomenklatura nastala u pretkršćanskoj, poganskoj starini. Pojedina glagoljska pismena on izvodi iz germanskih runa i Vulfilina gotičkog pisma za Gote u Meziji (*In originem et historiam alphabeti sclavonici glagolitici vulgo Hieronymi disquisitio*, Venetis 1766.)

² O ovim rječnicima potanje pišem u radu: *Matija Petar Katančić, 1 leksikograf, o hrvatskoj leksikografiji i leksikografima.*- "Dani hvarskog kazališta" XXI, Split 1995., str. 106-111.

³ Sveto pismo Starog zakona, svezak I., *Pridgovor prinašaoca iliričkog*, str. X, Budim 1831.

Franju Lastrića Očevca i dr. Drugim riječima, jasno se razabire i Katančićev graditeljski zahvat u književni jezik, od početaka njegove novoškotskavske standardizacije, i širina toga zahvata. Upravo Kanižlića, Kačića i Relkovića kao pisce slavno-iliričkoga "bosanskoga izgovora" i sve druge slavnoiliričkoga jezika, Katančić uzima kao jednu cjelinu. Od nje i počinje razvoj današnjega hrvatskoga standardnog jezika.

3. PRAVOSLOVNIK. *Pravoslovnik*, koji Grgur Čevapović među Katančićevim djelima nigdje ne spominje, nije *Etymologicon Illyricum*.⁴ *Pravoslovnik* je hrvatsko-latinski Katančićev rječnik u dva sveska (A-O, 1815.-1819; P-S 1819.-1824.), a *Etymologicon Illyricum*, koji smo uspješno pronašli, je latinsko-hrvatski rječnik u jednom svesku (A-S, 1818.-1823.). Ne treba smetnuti s uma genezu nastajanja obaju rječnika. Katančić ih je pisao da popuni praznine što ih je našao u drugim rječnicima i da ispravi i bolje protumači što je tamo našao krivo ili površno zapisano. U ono vrijeme živio je povučeno, sam sa sobom, s gramatikama i rječnicima. Riječi i s njima skopčane asocijacije bile su mu jedina veza koja ga je vezivala sa svijetom, u prvom redu s njegovim rodnim krajem i dijalektom slavonskopodravskim. Jezik *Pravoslovnika* je "dialectus Bohnensis", bosanski štokavsko-ikavski govor koji je u ono vrijeme bio "nostris": jezik slavonske književnosti.⁵ Katančić je zalazio i u druge dijalekte, u pučku svakodnevnu frazeologiju, i u tome je trajna vrijednost i značenje njegovoga rječnika. Svim riječima kojima je znao iskon, pripisivao je njihov pripadni jezik ili narječja, koja je dobro razlikovao (kajkavsko, istarsko-primorsko ili čakavsko, dubrovačko, bosansko, bunjevačko, kranjsko).

Ne možemo reći da je to etimologijski rječnik, barem ne u današnjem smislu (u ovom rječniku on još ne traži korijen ili semantičku jezgru riječi, nego je vidi cijelu pred sobom, nastojeći utvrditi odakle je izvedena ili posuđena), a njegovo se etimologiziranje redovito svodi na povrhnost, izvanjske poredbe i sličnosti riječi, i on je u tome tipični predstavnik tzv. pučke etimologije. Ako se s njime uporedi npr. Lindeov ili Stulićev rječnik, onda bi oni u istoj mjeri zasluživali to ime, pa ipak ih danas ne zovemo etimologijskim rječnicima.

Katančićev rječnik tipično je semasiološko djelo, ali mu je jedina svrha da dokuči podrijetlo i razjasni značenje pojedinih riječi, njihov semantički spektar i derivate, ne prelazeći pri tome u davnu prošlost. Auto-

⁴ Čevapović, G. *Synoptico-memorialis Catalogus*, Budae, 1823. i *Recensio observantis minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano*, Budae, 1830.

⁵ O *Pravoslovniku* pisao je Josip Hamm pod naslovom: *Etymologicon Illyricum*. - "Nastavni vjesnik", LI./1942.-1943., br. 1-2, str. 12-36, Zagreb 1943.

ru je glavno latinskim jezikom iscrpno prikazati značenje i okruženje svoje natuknice. Prema tome, možemo ovaj rječnik ubrojiti među dvojezične znanstvene rječnike pisane za obrazovanog stranca koji želi upoznati hrvatski jezik, njegov izgovor, frazeologiju koja odaje poglede u narodni život i običaje, u osobine i raznolika značenja njegovoga bogatoga leksičkog blaga. Pouzdan je u području pravih pozajmljenica, naročito ako su mlade i ako su k nama došle iz turskoga ili mađarskoga jezika. Ali i ne samo to: kao leksikolog on je pristalica etimologičnosti i etimološke struje contra Vuku Karadžiću, kritičan i nasuprot njegovoj struji eufonista. Njegove kritičke opaske, usputne, u natuknicama i na marginama, pogađaju i rječnike i autore (među njima i obojicu Relkovića), grafički pravopis, grafičko čitanje i one koji ne bilježe naglaske u kosim padežima. Zato je Katančić namjeravao – kako dobro zapaža Hamm – svojem rječniku dodati *izcrpnu gramatiku hrvatskoga jezika* pa je već početkom 1815. g. počeo u tu svrhu sabirati potrebnu građu.

4. ETYMOLOGICON ILLYRICUM. Bilo je nepromišljeno isticati i uvriježiti u našoj leksikografiji neistinu da je Grgur Čevapović Katančićev *Etymologicon Illyricum* izjednačio s *Pravoslovnikom*, ali je točno da ga je nazivao iliričkim etimološkim slovníkom izrađenim prema zakonima filologije na bosanskom narječju, kako sam Katančić izrijekom dopisuje ovo narječje u naslov svog prijevoda Svetog pisma. Time on izravno potvrđuje da prijevod i rječnik ne namjenjuje samo slavonskom književnom prostoru, nego da kao prevoditelj i leksikograf izgrađuje etimološki rječnik i jezik hrvatske književnosti za cijeli njezin prostor. Zapravo, on jest "etimologikon" (u izvornom značenju rječnika koji naznačuje podrijetlo riječi); on jest više nego što je "rječoslovník" i bliže je Katančićevu pojmu "izaskanja", "pravoslovnosti" i "blagoslovnosti" riječi. Katančićev leksem *pravoslovník*, koji je *iliteratus* i *philologus* i *ljuboslovník* – pravi mu je sinonim! On je iznad slovníka, pravi je *lexicon*. Po strukturi je sličan filološkom kompendiju. Opisat ćemo ga sa zadovoljstvom, jer je nova Katančićeva plodina i istinski dobitak hrvatske leksikografije.

Etymologicon prvo sadrži *Caput I. Observationes quaedam Grammaticae* (str. 1-32), razvrstan u devet paragrafa, od kojih posebno značenje Katančić pridaje § V. *Structura dictionis*, § VII. *Figurae*, *tropii* i § IX. *Subsidia hui operi nostra*, preostalim pitanjima. Prema nadnevcima, gramatičke opaske pisane su od 11. prosinca 1818. do 21. siječnja 1919. Potom u *Etymologiconu* slijede *Prolusiones in lit[eraturam] medii aevi* (s novom, zasebnom paginacijom, str. 1-48), i to: *Caput II. Literatura Cyrilla* (str. 1-32), koja sadrži u sedam paragrafa izgovaranje formula azbučnog slijeda i opis ćirilčkih grafema, obilježja

pisma od njegova nastanka, porabu u grčkom i rimskom obredu liturgijskih rukopisnih tekstova, kao i ukazivanje na bogatu epigrafsku baštinu spomenika pisanih ćirilicom.⁶ Prema nadnevcima pregledna rasprava pisana je od 10. siječnja do 3. veljače 1820. Nadovezuje se *Caput III. Literatura Glagolitica* (str. 33-48), koja sadrži u pet paragrafa sličnu strukturu (naziv azbuke, tipovi grafema i nagovor slovnog slijeda; tvorca pisma Metod [!]; crkvene knjige glagoljicom latinskog obreda na općeslavenskom jeziku karpatsko-ukrajinskog ishodišta; Sveto pismo prevedeno sveudilj od Ćirila, također od Metoda prevedeno; prvi rutenski (ukrajinski) Evanđelistar i Metodov Psaltir.⁷ Raspravica je pisana poslije prethodne, a označena je samo jednim nadnevkom: 20. veljače 1820. Nije mi poznato da u jezikoslovnoj povijesti kod Hrvata postoji prije ovih rasprava tekst pisan s usko stručnim pretenzijama iz paleoslavenske srednjovjekovne problematike o oba slavenska pisma, osloncem na naše izvore. I tu je začetnik. A manje je važno, ako se i pokaže da nije, jer se proširuju naše spoznaje o Katančiću filologu, širini njegova zanimanja, koje se prelijevalo i u slavistiku i suglasje sa slavenskim elementom, ali i o Katančićevu značenju za hrvatsku jezikoslovnu povijest, kao i o njegovim upravo pionirskim nastojanjima i graditeljskom djelu, u cjelini okrenutom hrvatskoj kulturnoj povijesti, njezinim temeljima. Zato će i obje rasprave, na koje ponovno upozorujemo, biti nužno proučiti i objaviti.

Poslije ovih triju rasprava slijedi naslovna strana leksikona *Etymologicon Illyricum*, etimološkoga iliričkog "pravoslavnika", a potom (str. 49-52) *Lettori Philologo S. [alutem] – Ljuboslovnom štioću P.[ozdrav]*, zapravo Katančićeva proslavna rasprava o hrvatskoj leksikografiji i leksikografima, u kojoj se on predstavlja kao leksikolog i, ponovno, kao stručni leksikografski kritičar.⁸ Kritički je to leksikološki osvrt na hrvatske leksikografe i njihove rječnike koji su prethodili Katančićevu *Pravo-*

⁶ *Observationes quaedam Grammaticae* sadrže: § I. *Literae, cum censu, valore sono*; § II. *Nominum casus, et usus*; § III. *Verborum inflexio, participia, gerundia*; § IV. *Primitiva, derivata, simplicia, composita*; § V. *Structura dictionis*; § VI. *Accentuum ratio*, § VII. *Figurae, tropi usilabiores*; § VIII. *Sermonis dialecti praecipuus: quas solita nobis brevitate referemus*; § IX. *Subsidia hui operi nostra*. - *Prolusionis Caput II. Literatura Cyryli* sadrži: § I. *Characteris nuncupatio*; § II. *Alphabeti series et vocabula*; § III: *Literae sunt Graecae, quibusdam variatis, additis*; § IV. *Usus alphabeti apud homines ritus Graeci*; § V. *Usus alphabeti apud ritus Latini cultores*; § VI. *In pecunia veteri aliis epigraphicis monumentis*; § VII. *Usus literarum, qui hodie obtinet*.

⁷ *Prolusionis Caput III. Literatura Glagolitica* sadrži: § I. *Alphabeti nomina et literarum adpellatio*; § II. *Auctor literaturae Methodius*; § III. *Libros ecclesiasticos ritu Latino, Linguam Rutena edidit*; § IV. *Sacra Scriptura usque ab Cyrillo, usque a Methodio versa*; § V. *Primus Evangelii codex Rutenus et Psalterium Methodii*.

slovníku i Etymologiconu, ujedno objašnjenje njegovih leksikografskih polazišta u pokušaju izgrađivanja etimološkog rječnika i kritičkog mjerila koje primjenjuje i na druge leksikografe. Polazište se zasniva na tezama:

- naročito su važne knjige u svakom narodu, jeziku i govoru, gramatika i rječnik napisani na ustrojnom pravopisu;
- bosansko narječje slavnoilirčkog jezika Ilirima je isto što i atički Grčima; spomenute važne knjige slavnoilirčkog jezika, a bosanskog govora, pisane po shodnim zahtjevima i zakonima filologije, knjige su koje i on priželjkuje, jer su "razgovitnosti temelj" one učene, visoke književnosti;
- jedno je što od ovih knjiga očekuješ, a drugo, na što se tužiš.

Sve te Katančićeve nazore i zahtjeve sadrže uvodne stranice njegova leksikološkog osvrtu, odnosno raspravnog prosova.⁹

Naposljetku, na novom listu s novom početnom paginacijom (str. 1-676) slijedi Katančićev *Index Latino-Illyricus* (Della Bella ima: *Index Latino italicus!*), pisan dvostupačno, sitnim duktusom od A do S (od *Actasse i Actussus* bez unesenog značenja, odnosno *od Actus*, čin, tvor, pa sve do *Subdurus*, natverd). Prema nadnevcima, pisan je od kolovoza (sextilis) 1820. (natuknice na A) do 13. prosinca 1823. (natuknice na S). Grubom procjenom obuhvaća 23.700 natuknica. Tako su i jedan i drugi rječnik Katančićev zaostali na slovu S i ostali nedovršeni! Hamm je bio tumačio da je *Pravoslovník* za njegova tvorca završen rječnik, jer je zaustavljen na imenici *Svemogućć*: preko nje Katančić dalje nije htio i nije mogao. Potkraj snaga, već nemoćan, predao se *Svemoguććem* u njegove ruke. Samo, zašto je onda 1823. stao na *S u b d u r u s*? Ne želimo nagađati, ali znademo da je njegova danonoćna lukubracija narušavala njegove tjelesne snage, da više nije bila "subdurna". Njemu odani prijatelj i ustrajni korespondent, do smrti, Ignjat Alojzije Brlić, dao je to naslutiti prije njegove smrti ("*Govori sam o sebi: Spiritus vivit et sanus est, corpus autem mortuum*").

⁸ U *De Istro eisque adcolis Commentatio* (Budae, 1798.) Katančić u IX. poglavlju objelodanjuje modernu leksikološku raspravu o razvitku pravopisnog sustava hrvatskog jezika i piše prvu stručnu kritiku o gramatičarima i leksikografima: Mikalji, M. Radniću, Della Belli i Relkoviću (Mikalja mu je uzor među leksikografima). Njome on zadire i u konceptijsko-strukturna pitanja hrvatske povijesne leksikografije, pa ga možemo smatrati i utemeljiteljem leksikografske kritike kod Hrvata. O Katančiću kao kritičaru Della Bellina rječnika prvi je izravno pisao Vladoje Dukat (v. "Rešpetarov zbornik", Dubrovnik 1931., str. 1-3), a o njegovoj kritici Vukova rječnika – J. Hamm: Katančić contra Vuk (v. bilj. 6, str. 32-34).

⁹ Objavili smo ga cjelovito u hrvatskom prijevodu: "Dani hvarskog kazališta" XXI, Split 1995, str. 112-118.

Ipak, otkud nezavršenost Katančićevih rječnika? Od kuda tolika raznovrsnost i golemo leksičko-frazeološko, biološko, topografsko, domaćinsko i domovinsko itd. bogatstvo u – etimološkom rječniku, odgovor je dat: Katančić je znao da mu ih ugarske sveučilišne vlasti neće tiskati dok je živ, i zato ih je pisao za budući naraštaj filologa. I samo za sebe i o sebi, pa i tu je bio "toliko neposredan, intimno svoj, kao ni jedan leksikograf njegova vremena" (Hamm). Jedino tako, pisanjem, ostvarivao je stalan kontakt sa životom, domovinom i domorodnim jezikom.

Zasigurno, o obilježjima i značajkama Katančićeva leksikografskog rada, o osobnosti Katančića leksikografa, i na podlozi otkrivenog *Etymologica* i izvješća o njemu, valja nam odgovoriti: zašto je to činio? Upravo da svojim pjesmama, *Knjižicom o iliričkom pjesništvu, Svetim pismom i rječnicima* dade svoj prinos oblikovanju književnog standarda, kakvim ga je on gradio i vidio, tj. sveopćeg jezika hrvatskoga, razumije se na svome narječju, koje je "nostris", i obrazac izgradnji gramatičko-leksikografskog sustava, koji on u pisanju gramatičkih naputaka i izradi svojih rječnika nadgrađuje. Čini to pozivanjem na leksikografa Josipa Voltića, citirajući proslav iz njegova *Ričoslovnika*, upravo onaj dio u kojem je Voltić govorio čitaocima (*Vo l t i ć, Lecturis*): "Kao što no se razni narodi zajedničkog podrijetla zajedničkim imenom zovu ILIRIK, valja priželjkivati da se tako iz tolikih narječja sazda jedan sveopći jezik učenog svijeta. Da bi se to postiglo, morali bi se naći na okupu učenjaci iz svakoga pojedinog kraja te istražiti riječi, korijene i etimologije pojedinih narječja; pomno ispitati vrste, izvedbe, razlike i bliskosti njihove; utvrditi iskonsko značenje riječi i razne stupnjeve njegove prenesene uporabe; odvagnuti kakoću i sklad glasova; sastaviti pravila za tvorbu glasova i govornih izraza; odrediti koje je baš narječje ljupkije, raznolikije, zvonkije, pravilnije, obilatije, u kojem su suglasnici u ujednačenom omjeru ublaženi samoglasnicima, pa da se onda građa takvog narječja uzme kao temelj za oblikovanje ovog učenog jezika."¹⁰ Tome Voltićevu nastojanju, i mnogih drugih, Katančić je gradio svoj jezični temelj.

Pripremajući svoje rječničko blago, savjesno pocrpivši vrela, "Katančić doista nije improvizirao", nego je bio "velik radnik na jezikoslovnom polju", a njegova jezična zaokupljenost prirodno ga je potakla na to da i sam počne sastavljati rječnike, da kao "konstruktor poezije" postane i "konstruktor jezika", leksikograf koji ustrajno "izgrađuje hrvatski književni jezik u izrazito nadregionalnim okvirima", na podlozi novoštokav-

¹⁰ Citat je uvršten u Katančićev *Etymologicon Illyricum* na latinskom jeziku. Prevedeno mjesto preuzeli smo iz knjige: Josip Voltić, *Bečka pisma. Ričoslovník*, str. 120, Pula-Rijeka 1981. Uredio Josip Bratulić.

skih narodnih govora i "iskustva u književnom izričaju", kako ga preocjenjuje Radoslav Katičić.¹¹ Po svemu napisanom on nije slavonski dijalektalno-regionalni pisac kakvim ga je smatrao Kombol: "Lik Matije Petra Katančića – svodi svoj zaključak Katičić – izrastao je pred našim očima i na jezičnom polju do razmjera koji daleko premašuju naše ustaljene predodžbe o njemu".¹²

On je u svoje doba bio, zasigurno, znanstvenik najšire erudicije i najdubljeg znanja, filološke spreme i poznavanja hrvatskih triju narječja i pojedinih govora. Ni kao leksikograf, ni leksikografski kritičar nije mogao biti potpuno objektivn, kao što nije bio objektivn ni kao historik. Već je Hamm dobro zapazio: "Sve što je radio, radio je srcem. Um mu je služio samo kao pomagalo, kojim će dati oblik i uzveličati ono, što mu je srcu bilo priraslo. To što je umnim radom nadvisio svoje suvremenike, samo je dokaz, koliko je i srcem bio veći od njih."¹³

5. DOKUMENTACIJSKI PRILOZI. Donosimo ih prvi put kao izvornu potkrijepu i ilustraciju Katančićeva trajnog zanimanja za fenomene jezikoslovlja, slavenskog pisma, za slovnice i slovnike, kao i potrage za epigrafskim i drugim spomenicima hrvatske jezične kulture i želje da se njima služi, da ih osvijetli, opisane sačuva, brani i slavi, od prve do posljednje svoje napisane hrvatske riječi, tijekom punih pedeset godina. Naposljetku, donosimo i izvor o sudbini njegovih rukopisa poslije smrti, od rasprava o ćirilici i glagoljici do *Etymologica Illyrica*. "Sa svojim narodom živiti i umrti, od svega srca želim", zapisao je i u predgovoru svog prijevoda *Svetog pisma*, svoju posljednju poruku potomstvu, objelodanjenu posmrtno.

¹¹ Radoslav Katičić, *Matija Petar Katančić i počeci novoštokavskog standardnog jezika u Hrvata*.- "Forum" XXII./1983, 10-12, str. 539-556.

¹² Katičić, Isto, str. 555.

¹³ Josip Hamm, *Etymologica Illyrica*, n.d., str. 31b.

1. Osijek, 13. ožujka 1774.*Iz Miscellanea**

Sadržaj: Katančićev zapis programa studentske deklamatorske priredbe *Septem linguis declamata* i svojega javnog scenskog nastupa pred definatorima Reda u ulozi Slavonca Dobriroda, koji u raspravnoj indukciji o prvim jezicima brani primat iliričko-slavonskog jezika, i kao ćirilometodskog, a sv. Jeronima kao začetnika slavonskog pisma i liturgije. Zapis je, ujedno, najstariji dosad poznat Katančićev hrvatski tekst.

Calepinus Septem Linguarum

Id est

Triplex Inductio**In Historiam Idiomatice - Geographice - Physicam****Coram Ven[era]bilis Definatorii Patribus***Septem Linguis declamata***Ab utriusque Classis Studentibus**

[Personae:]

Sabino	- Latino
Dobrirodio	- Illyro [Slavonac]
Selfridio	- Germano
Budávário	- Ungaro
Svatocadilo	- Slavo [Slovak]
Charetto	- Italo
Bourdiero	- Gallo [Francuz]

Mursiae Tertio Idus Martii 1774**Horis Vespertinis.**

[Ulomak iz "Inductio Prima de Idiomatis":]

Dobrirod [Sabinku]:

* *Miscellanea rerum Pannonicarum*, Osekii MDCCLXXIV. (sv. XV. Katančićevih "Manuscripta"). Sadrže tekstualne preostatke scenske priredbe SEPTEM LINGUAM DECLAMATA (pag. 41-45, 93-98), i to: *Allocutio*, *De idiomatis* (Inductio prima), *De Geographia* (Inductio secunda) i *De Physica* (Inductio tertia). "Diarium" Franjevačkog samostana u Osijeku donosi i kroničarsku bilješku M. Lanosovića o Katančićevu deklamatorskom nastupu: "Poslije večere održana je akademija o jezicima, geografiji i fizici, deklamirana u sedam jezika: latinskom, iliričkom (slavonskom), njemačkom, mađarskom, slovačkom, talijanskom i francuskom. Fra Petar Katančić izvrsno je deklamirao na slavonskom". ("Starine" XXXV., str. 61, Zagreb 1916.)

Koi misli sagraditi kuchu, valja da spravi gradju; koi do temelya jedne zapletene stvari xeli stupiti, klin klinom valja mu tirati; koi blatnim putom putuje, kadkad i stranputicom valja mu ichi. Pervo nego stablo izraste, hiti se u zemlju zerno, iz zerna potegne klica, iz klice korin bude, iz korina stablo protira.

Takogjer, S a b i n k o moj, kad rasloxish od jezika pervoga od Adama tja do sragragjenja Babilonskoga torna, valja izviditi, da kako je po Svetom Slovu jedan jezik megju ljudma bio, tako koi je bio, i nalazi li se josh ti isti i kod ljudi ovoga vrimena, razlog donosi, a i sverha nashega dilla da ukaxemo:

Odvishe buduchi, kako velish, [da su] potli smuchenja pervoga i jednoga jezika toliki jezici izvriili; je li moguče povirovati, da je Bog za pedipsu ludoga dilla, koje tvorish ljudi poslipopotni kad hotiau sagraditi tja do Nebesa toran, [da se] jedan jezik u toliko jezicah razscipio. Razumno govorish, ne suprotivim se. Al' gdino od potopa do sragragjenja torna vishe ne iztecse godina, negoli sto i sedamdeset, tko toliku stucse i izpecse ziglu, tko toliki saxexe kreces, toliki svozi pisak, tko tolike grede i ostalu gradju stesa, buduchi da vishe dusha iz korablje ne stupi na zemlju negoli sami osam? Kako dakle, toliki se mogadjashe uzidat toran, i tolikim troshkom, kadno veoma malo ljudi, i zarad toga poslenika, na svitu biashe? Toliki, velim, toran bivshi u visini jurve onda, kad su ga pristali zidati, chetiri hiljade koracsaih zemljomiri.

[Na šlagvort S v a t o k a d i l a:]

Navuko si vodu na tvoju vodenicu S v a t o k a d i l o, al' nisi zasuo, zasuo mlogo, al' nisi samljo. S e l f r i d a odabirash odvitnika, shto je rekao da je Matica L i n g u a S h l a v o n i k a, i ja sam tvoje misli. Al' da mi samo dopustish ci slovo, da ga umetnem u rics S h l a v o n i k a, da izvrie S c l a v o n i k a, i tada u jednu tikvu pushemo. Megjuto, ti hochesh da budesh i nazivash se S h l a v u s, a ja nit se nazivam, nit mogu, veche ili S c l a v o, ili S l a v u s, to jest S l a v o n a c, ili S l a v i n a c. Jer buduchi da Iliricski Matica jezik osobito se uzderxaje, i csische izgovara u Slavonii, odtud Maticu Slavonski jezik, koi bistrice dosad vidish, i pisashe, nazivaju.

Ricsi pak ove Latinske S l a v u s, S l a v o n i a, izticsu ili od ricsi S l a v a, ili od pervoga Slavonie kralja S l a v i n a. S vrimenom meko Slovo s priokrenuto je u tvrdo slovo S h a j e s h, i ne sluxechi se Iliricsani slovih latinski, al' opet pocsimavshi [ih] pisati, i utiskati istim, misto jednog slova iliricskoga S h a j e s h pisali su dvima slovi latinski sc na priliku "Alamanah", pri koi sc iznosi she, kano u ricsi S c l a f f e n [sic!] spiti.

Jezik, dakle slavonski, a ne tvoj, to jest Slovacski, kako ga mi nazivamo razlucsujuchi od nashega, jest oni, koim Liturgju Sveti kalugjeri Chirilo i Metodia slovishe. [...]

Ne pogagjash, pak, da su prvi Chirilo i Metodia slavonsku Liturgju slovili, buduchi Sveti Jerolim, zemljom Dalmatin, jezikom Slavinac, csetirima vikom nadishao Chirila i Metodiu, i isti prvi spajo slova slavin-ska, i u slavinski jezik prinacsinio Liturgju, koju do danas slove sveshtitelji po Dalmaciji, Bosnoj, po polusridnog mora otoci, da josh i u Azii po niki mistih. [...]

M.P. Katančić: *Miscellanea, Inductio Prima de Idiomatis*, pag. 41- 42

M. P. Katančić

2. Pešta, 29. veljače 1796.**Pismo Jakošiću***

Adresa: *Mnogo poštovanom Ocu Josipu Jakošiću, službujućem i Časne Provincije Sv. Ivana Kapistranskog zaslužnom provincijalu: Albae Regiae [u Stolni Biograd, Székesfehérvár.]*

[*Prijevod s latinskog: Stjepan Sršan.*]

Mnogo poštovani Oče,
Zaštitniče velecijenjeni!

Po bratu Arhangelu Placentino, koji je poduzeo ovaj put radi posjeta svom bratu, a kani ići preko Stolnog Biograda, želim da ovu popudbinu koju šaljem ponese i preda Vašem Mnogopoštovanom Očinstvu. Budući da ćeš iz nje znati što bi činio [što mi je činiti, da znaš], pišem disertaciju o sudbinama (de *Fatis*) metafizike u Ugarskoj kroz posljednja tri stoljeća i zaslugama sinova domovine u istom studiju iz filozofskog reda slavnihi (*Ordine Philosophico*), povezanu s primanjem [akademskog] stupnja.** Kad ona bude opisana, ponovno ću uzeti na red epigrafsko proučavanje (*commentatio epigraphica*), koje je već donekle započeto, zajedno s geografijom drevnih stanovnika Podunavlja ["De Istro eiusque adcolis commentatio"], osvijetljeno epigrafima, koja će ugledati svjetlo oko jesenskih ferija. A ako Vaše Mnogopoštovano Očinstvo drži rimske in-skripcije na papirićima, to molim da ih meni objavi, osobito ako su brižno i marljivo ispisane iz autografa. Naime, čudno je kolike pogreške dolaze u apografima***, bilo da gledaš na pravopis bilo na stil. No, za uskrnsne blagdane (samo ako obećanja ne padnu u dug), imat ćemo o ovome izdaš-niji razgovor. Sada, štjuću Presvijetlost, najuljudnije molim da me za Uskrs susretljivo primi. Vašem Mnogopoštovanom Očinstvu ponizno molim postojano zdravlje, a u započetom radu žarko želim uspjeh. Starom prijateljstvu i dobrotivosti smjerno se preporučam.

Pešta, posljednji veljače 1796.

Mnogopoštovanog Oca
najponizniji štćenik
Petar Katančić

* *Arhiv Franjevačkog samostana u Budimu. Zbirka spisa J. Jakošića. Litere M. S. Levélek. [Pisma.] Pismo 24.*

** Dekan Filozofskog fakulteta u Pešti Josip Franjo Domin, i članovi vijeća (Stj. Schönwiesner, Ludwig Mitterpacher i Schedius, Martin Schwartner i dr.) odredili su mu 18. siječnja 1796. tezu za izradu inauguralne disertacije.

*** Prijepisima izvornog dokumenta.

3. Budim, 1. veljače 1823.**Josipu Kukoviću, kanoniku***

Adresa: *Veleštovanom gospodinu Josipu Kukoviću, katedralne crkve đakovačke pobočnom kanoniku, varoši Đakova župniku, prijatelju predašnjem. Preko Osijeka u Đakovo.*
[Prijevod s latinskog: Stjepan Sršan.]

Prečasni gospodine, prejasni sine.

Pripremam prosudbu domaće književnosti na pismima slovinskog imena, tiskanih knjiga bilo latinskim, bilo ćirilskim, bilo glagoljskim pismenima, svojstvenim svakom jeziku.** Čujem da u biskupiji postoji svećenik glagoljaš koji je s narodom došao na lijevu obalu Save. Htio bih znati odakle i kojom prilikom je ovamo doselio. On će imati liturgijske knjige, misale, brevijare, obrednike kao i alfabetičke i povijesne, iz Dalmacije, Mletaka, Rima, gdje se takve knjige objavljuju. One koje se ne mogu dati za našu uporabu, nabavit će se preko prijatelja i poznanika, koje treba platiti iz tvoje darežljivosti. Kakvigođ budu izdaci, bit će to djelo na slavu i korist našem narodu. Ja ću (: ako će dopustiti tvoja pozornost spram mene:) iz svoje male plaće uzvratiti. I kod drugih dušobrižnika naći će se knjige te vrste, koje ćeš ti marljivom rukom skupiti i prenijeti mi u prikladnoj prilici. Za tu stvar naročito će pristati predstojnik [biskup Mirko Rafaj?], kojeg sa štovanjem pozdravljam, i Josip Berešević, domovinski sin, prijatelj, nekoć suučenic u studiju književnosti u Budimu, dostojan uspomene.***

Stari natpisni kameni služe da osvijetle svaku filologiju, zemljopis, povijest i druga područja. Značajan spomenik starine nalazi se u utvrđi Lukavec, u Turopoljskom polju, o kojem se govori u našem *Specimenu philologiae*, str. 140, čiji *ectypon* [fini otisak] želim imati iz ruke vještog likopisca, uzet u 4° folije s bečkom mjerom stope. Drugi je na čelu crkve u Stenjevcu, drugi opet u Šćitarjevu, jedan na zgradi Toplica. Ova mjesta, koja se nabrajaju u spomenutoj knjizi, obiluju rimskim spomenicima. Na čelu crkve sv. Marka u gradu vidi se natpis, osobito star, s godinom. U

Arhiv HAZU, Zagreb, XV, 20/G.

* Josip Kuković (1782.-1861.) đakovački župnik, od 1816. tajnik biskupa Rafaya, a od 1821. kanonik. Poslije Katančićeve smrti postao je biskup đakovački (1834.-1849.), poznat kao ljubitelj književnosti i umjetnosti i crkveni mecena prije Strossmayera, koji ga je naslijedio.

** V. pismo J.A. Brliću. Odlučio je početi pisati "Pisaocah Slovinskih, koji meni pod ruku dojdju razbroj slovoljubni" (= književnu recenziju).

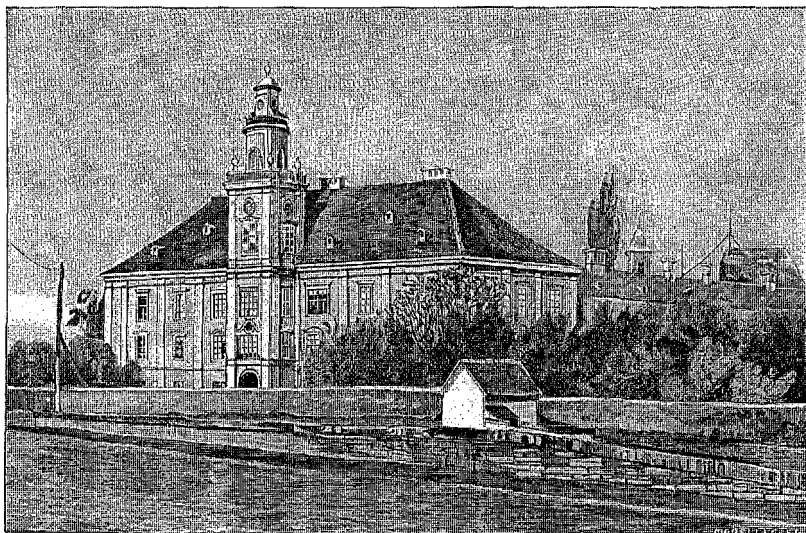
*** Josip Berešević, rođeni Osječanin (1753-1826), bio je đakovački kanonik od 1800. god., kr. revizor knjiga, vijećnik Virovitičke županije.

kuriji gradskoj, [spomenički] značajnog grada, i na drugim mjestima. Osobit spomenik srednjeg vijeka bijaše u Kutini, pokraj vratiju crkve, na crvenom mramoru, [s natpisom] što se ne može čitati, jer je pismo obrisano. Ovo i ostalo što se može naći, radujem se da izađe na svjetlost, što brigom najboljeg predstojnika, kojeg sa štovanjem želim pozdraviti...

Pošto se sve uzme rukom vještog pisara, u mjeri bečke stope, da se ovamo pošalje, pa da se može od mene osvijetliti. Tom prilikom može se istražiti je li u kaptolskoj pisarnici postoji kakvo staro pismo, napisano na domaćem jeziku. Ono što bude vjernom rukom uzeto, bit će na domaćem jeziku u našem objašnjenju. Možda će se nešto pojaviti i na ćirilici i glagoljici. Što bude o crkvama grčkog obreda, samostanima, književnosti, to će mi se vrlo dopasti i služiti će u prvom redu da se uzme za rad. Za tu brigu, za slavu NEBA i ures našeg naroda, rado uzimamo, a tebe ponovno i opet molim i pozdravljam, s imenskim zaštitnikom te želim da budeš trajno zdrav.

Budim, kod Sv. Stjepana Prvomučenika 1. velj. 1823.

Tebi najdraži P. Katančić

Valpovo, rodno mjesto M. P. Katančića

4. Budim 10. srpnja 1823.**Ignjatu Alojziju Brliću**

Adresa: *Poštenorođenom Gospodaru Ignatiji Berliću. (...) Na Osik u Brod.*

Ljubazni Priatelju!

List vaš k meni drugog' Lipnja upravljeni, 10. istoga primivši, o vašoj prama meni ljubavi, i sveserdnoj za poslužit' mi u slovoznanju narodnom' pomnji, obradovati se, motreći u vami živu pokojnog' Andrie, priatelja osobitog, priliku. Otac nebeski priateljstvo vaše blagoslovio. Od spomenutih knjigah dobio sam Vuka [Karadžića] iz Beča, Kopitara iz Ljubljane; Glagoljicu Dobrovskog iz Praga; Slovník Stullia, II i III dio, iz Dubrovnika; isti dan 10. Svibnja, u koi vami pisao jesam, primih večerom Radnića [Mihovila] *od Pogerđenja izpraznosti svitovnih*, fol. min. u Rimu iste godine s onom: *Razmišljanja pribogomiona od ljubavi Božje*, utišteno, iste kod mene cine i vridnosti. Ovom prilikom zafaljujem priatelju, obećavši, kako i vami, gizdavi dvi Snašice iz gore zelene, kojano je Vilah naučnih domovina, stanak moj, po Nikoliću Augustinu, Bosanskom' kleriku, iz Pečua kući se vraćajućem poslati za ukazat' moju prema osobitim' priateljem' harnost i ljubav.

Međuto, što vam pomnju imajućem' do ruke dojde, spravite, i po sigurnoj prilici pošaljite. Ja sam odlučio, s pomoću Ota nebeskoga, sveršivši dilo koje pod rukom imam, početi: *Pisaocah Slovínskih, koi meni u ruke dajdu, razbroj Slovoljubni*; odkud što više knjigah slovinskih dobit' uzmožu, to će dilo čestitie izaći. Pozdravite kod kuće vaše, i budite srićni i veseli.

Vaš sveserdni priatelj
Fr. Petar Katančić

U Budimu pri Sv. Stip. [ana] pervomuč. [enika]

10. serpnja 1823.

5. Budim. 8. travnja 1824.**Ignjatu Alojziju Brliću**

Adresa: *Poštenorođenom Gospodaru Ignatii Berliću, građaninu Brodskom', Tergovcu glasovitom', prijatelju izbornom'. Iz Budima na Osik, u Brod.*

Prijatelju osobiti.

Koja u listu jučerašnjem, od 29. Ožujka, spomenuste, primio sam onako kako ste poslali: na prvi list odgovorio nisam, jer je Nagy [Antun] bio brez knjige od koje Stipan [Marijanović] pisa; na drugi odgovarat' poslovi nisu dali. Odgovorit ću mu drugi put. Pozdravite ga, da mi pošalje *Put križa Očevije* [Filipa Lastrića] i drugih knjižicah njegovih, osim *Od uzame i Bilabium*, koje imam. Takvih knjižicah u Bosnoj je dosta, koje pomnivo sakupivši, kad pošalje, i primim, prikazat ću mu plemenito dilo, koje se štampa, *Orbis antiquus ex Tabula itineraria*. Nadam se da će vam i Andria [Kujundžić] iz Italie šta donesti. Pozdravite vaše, i stojte dobro.

Vaš prijatelj
Fr. Petar Katančić

Arhiv HAZU, Zagreb, XV 20/G5.

Antun Nagy (1774. - poslije 1847.), profesor u zagrebačkoj akademiji, a od 1811. cenzor je knjiga u Budimu, gdje je izdavao štokavski i kajkavski "Kalendar ilirički". - Fra Stjepan Marijanović - Sutišćanin (1794.-1848.) upravo tada izdaje svoju gramatiku hrvatskog jezika i latinsku sintaksu. Poznat je kao reformator vjerskog školstva u Bosni. Prvi je među bosanskim franjevcima kroatizirao latinsko gramatičko nazivlje. Tada je župnik i gvardijan u Kraljevoj Sutjesci. - Fra Andrija Kujundžić (1794.-1873.) vezan je za Kreševo, gdje je tada gvardijan. U Marijanovićevu udžbeniku "Institutiones grammaticae" (1822.) izložio je nauku o pravopisu u Bosni. Postat će istaknuti prosvjetno-kulturni djelatnik u starješinstvu Reda, provincijal i predložnik za nasljednika biskupa Augustina Miletića.

6. Brod na Savi, 2. svibnja 1840.**I. A. Brlić - Lj. Gaju ***

Sadržaj: *Pismo Andrije Torkvata Brlića Ljudevitu Gaju s opisom i potankostima o sudbini pojedinih Katančićevih rukopisa nakon njegove smrti.*

*Blagorodni Gospodine!
Dragi prijatelju!*

Moxebit da Vam nije poznato bilo, da su se pokojnog fra Petra Katančiča rukopisi pogubili bili, i među njima pet osobitih dylah za nas Ilirce; - ova je dylà josh za xiva Katančiča nekogji macxarski Gospodin (sub rosa sit dictum: Sági)** prigrabio, al' kako svi, tako i on umerh, i po njegovoj smrti najdoshe se medju njegovim pismima i slydechi Katančiča Rukopisi, koji su pervog Travnja Kapishtransko-francishkanskomu poglavarstvu u Budimu izrucseni bili:

Za nàs:

Literatura Cyrilli, opus absolutum	32 paginis in 8 vo MS
Glagolitica	16 "
Poesis illyrica cum emendata Rosalaide	72 paginis in 4-to MS

Index latino illyricus cum notis grammaticis usque literam S vocem Superfusio productus cum proemio & observationibus grammat. 928 pag. in 8-vo MS

Appiana Alexandrinskoga od rimskih historiah, iliricska usque pag 20 in 4-to producta, postrema duo opera incompleta.

Opera latina:

Comentarius			
in Geographiam	Moesis	paginae	386 in 4-to MS
"	Homeri	"	232 "
"	Herodoti	"	461 "
"	Ptolomoei	"	1046 "
"	Strabonis	"	1334 "
"	Plinii	"	4001 "
"	"		libr. III secundis curis

exaratus, absolutus 320 paginis in 4-to

Elementa epigraphicae	pag.	129 in 8 vo
Memoria Belgradi	"	93 " "
Numus banalis illustratus	"	50 " 4-to
Specimen literature latinae saeculi XI-	paginae	23 in 8-vo
Comentarius in columnam Antonini	"	24 in 8-vo

Zabilexit imam, da [se] ta Katancsicha *pagine* u rukopisu, tekko u fiskopisu tako izdati mogu, Katancsich bo je tako sitno pisao, da mu shtampa u vyk vishe papira trebuje nego njegov rukopis.

Josh Vam i to neznam kazat, je li Katancsicha Etymologeon illyricum izgubljen? – nashast? – ili u xivotu? – Gori spomenuti Index latino illyricus csini drugi dio toga Etymologikona. [...]

†

Ina Dandi Sorian, pellinis ad aras
 Lasnaffina sacror ad laticea usat,
 Poeto, Dhoebe, setim, polline presentito
 Pulcentem impule Chelya.
 Nam, qui puantolopum sexit Astiona,
 Delphinnu, profito citharac capere edusneae
 Choslos, en sentit, tergo alium posent,
 Cenjebrt parem Astioni.
 Cornam saepe leae cornese proximam,
 Infejntu Leposi prestimulo canem,
 Inu, tanque accipitri saepe columbam asat
 Spectata, et nuceas posit
 Affas hic, Hossicigne in ola casulinis
 Inano Thosicium pectina busbitan
 Duljadque, et Driadum corula puantibus
 Pennuleat citharac fanit.
 Dum spassus Dainicagne aegrose Daiudas
 Campeffti, et Jarygum sure, venellulac
 Aogno inse ~~canem~~ ^{vogallu} colligit, et facto
 Manjueatw fanitu trahit.

Katančićev rukopis

* Pisma Ljudevitu Gaju. "Građa za povijest književnosti hrvatske", knjiga 26, str. 69-70. Zagreb, JAZU, 1956. – Priredili Josip Horvath i Jakša Ravlić.

** Sági: Ferencz Sággy, određen za kuratora izvlaštenih Katančićevih rukopisa.

SAŽETAK

Matija Petar Katančić (1750.-1825.) poznat je široj kulturnoj javnosti u prvom redu kao neoklasicistički pjesnik (zbirka *Fructus aucumnales*, Zagreb 1791.) i prvi poetičar, tj. teoretičar hrvatskog pjesništva *de origine* (spis *De poesi illyrica libellus ad leges aestheticae exactus*, Budim 1817., objavljen posmrtno, Osijek, 1984.). U svijetu humanističkih znanosti štovanje kao povjesničar antike u panonskom Podunavlju, osobito cijenjen od P. J. Šafařika i Th. Mommsena i kao arheolog po svojim kapitalnim djelima *Orbis antiquus*, knj. I.-II. (Budim, 1824.-25.) i *Istri adcolarum geographia vetus*, knj. I.-II. (Budim, 1826.-27.). Jezikoslovci su isticali njegov doprinos izgradnji hrvatskoga književno-jezičnog standarda u predromantizmu, upućujući prvenstveno na njegov prvi objelodanjeni prijevod cjelovitoga *Svetog pisma* na hrvatski jezik (R. Katičić), kao i na njegov hrvatsko-latinski rječnik *Pravoslavnik* (J. Hamm). Po svojoj vokaciji bio je filolog, klasični i slavistički, protegnuvši svoje zanimanje na "iliričke" (hrvatske) dijalekte i slavenske jezike i književnosti (*Specimen philologiae et geographiae Pannoniorum*, Zagreb 1795.).

U znanstvenoj literaturi (Tomo Matić, *Stari pisci hrvatski*, knj. 26., Zagreb 1940.) registrirani su njegovi rukopisni spisi, kojih da je "nestalo, možebiti za uvijek": *Prolusio in litteraturam aevi medii: Litteratura Cyrilli i Litteratura glagolítica* (Budim 1820.). Ti spisi pobudili su posebnu pozornost medievalista, ali se za njih nije znalo. Autor ovog priloga prvi je upozorio znanstvenike na ove spise (*Dani hvarskog kazališta XXI*, Književni krug Split, 1995.) otkrivši ih uvezane ispred Katančićeva drugoga rukopisnog latinsko-hrvatskoga rječnika *Etymologicon Illyricum*, za kojega se bilo pogrešno mislilo da je on istovjetan prvom rječniku, *Pravoslavniku*, koji je sadržavao samo hrvatsko rječničko blago protumačeno latinskim riječima.

U ovom prilogu, posvećenom profesoru Hercigonji, opisuje se sadržaj ta dva Katančićeva spisa o srednjovjekovnoj ćirilici i glagoljici, i upućuje na Katančića kao jednoga od prvih hrvatskih leksikografa koji se, od svojih prvih filoloških početaka, zanimao i za slavensku paleografsku problematiku (posvjedočenu itekako u njegovoj filološkoj raspravnoj knjizi *De Istro eiusque adcolis commentatio*, Budim 1798.), što se potkrepljuje dokumentacijskim priložima, objavljenim prvi put na ovom mjestu.